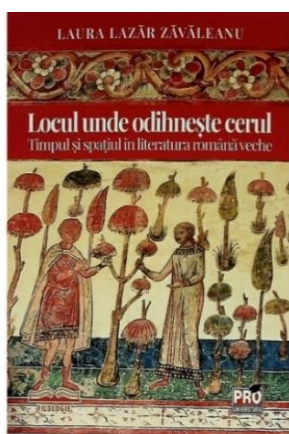

Laura Lazăr Zăvăleanu, *Locul unde odihnește cerul. Timpul și spațiul în literatura română veche*

Corina Croitoru*

DOI 10.62591/jhss.1.17.2026.art.12

În contextul polemicii declanșate la finalul anului trecut de noua programă de limba și literatura română pentru clasa a IX-a, reînțoarcerea la sursele culturii române și la lucrările care se concentrează pe descifrarea sensurilor acestora este, fără îndoială, binevenită. Din acest punct de vedere, *Locul unde odihnește cerul. Timpul și spațiul în literatura română veche*, cartea din 2023 (Editura Muzeului Național al Literaturii Române, București, 292 p) a Laurei Lazăr Zăvăleanu, specialistă în literatura română veche și premodernă și titulară a acestei discipline la Facultatea de Litere a Universității „Babeș-Bolyai” din Cluj-Napoca, insistă, încă din *Premise*, tocmai asupra acestei evidențe ignorate, parcă, în dezbaterile recente:

Cartea este o pledoarie pentru a ne întoarce la recitirea acestei literaturi. Izgonită din programele și manualele școlare, amenințată să dispară și din cele universitare, cu tot cu seminariile și cursurile dedicate ei, pedepsită pentru tot felul de vini care nu-i aparțin și prizonieră unor prejudecăți de receptare datate, literatura română veche suferă, înainte de toate, de necitire. Mai actuală ca niciodată prin mesajul său – dovadă că literatura contemporană îi preia temele și îi reactualizează atitudinile, coborând din nou în cetate, cu misiune și convingere că poate face lumea mai bună și, mai ales, cu responsabilitatea de a depune mărturie în lupta pentru recuperarea valorilor umane și a demnității omului –, literatura veche românească iese în întâmpinarea cititorului de astăzi cu soluția în care crede: pentru că a fost făcută prin Cuvânt, lumea poate fi vindecată tot prin el.

---

* Lecturer PhD, Faculty of Letters, „Babeș-Bolyai” University, Cluj-Napoca, corina.croitoru@ubbcluj.ro

Prin rostire, haosul devine ordine, timpul și spațiul își reconfigurează sensurile, fiindcă, la vechii noștri, cuvântul trebuie să se împlinească în faptă (p. 13).

Pe cât de amplu, pe atât de actual este citatul preluat. Așa cum este și metodologia folosită, mizând tocmai pe disponibilitatea literaturii române vechi de a fi citită cu instrumentele de lucru cele mai exploatate astăzi, pornind, așa cum menționează autoarea, în același timp, de la instrumentele istoriei literare, ale poeziei și hermeneuticii, ale teoriei imaginii susținute de Georges Didi-Huberman (analizele de iconografie a perioadei și relaționarea lor cu sensurile cuvântului sunt un element constitutiv esențial al cărții), ale istoriei mentalităților, ideilor, sensibilităților și emoțiilor, dar și ale filosofiei morale readuse în discuție de Martha Nussbaum, ale comparatismului și integrării în literatura lumii, lăsând textul „să dialogheze, în acțiune, mișcare și legătură continuă [...] cu texte din spații și perioade diferite” (p. 12), după idealul de lectură văzut, așa cum precizează premisele, de Pascale Casanova, Alexandre Gefen, David Damrosch sau alți teoreticieni. În acest dialog, textele literaturii române vechi intră în relație directă, în cuvintele autoarei, „cu înțelepciunea și miturile Antichității (nu doar greco-romane), cu redefinirile Umanismului și Renașterii [bizantine sau europene], contrastele și scindările barocilor, mutațiile de sensibilitate ale Luminilor, neliniștea modernilor, fragmentarismul postmodernilor” (p. 12), până la anticiparea asocierilor inedite ale avangardei și a primelor sugestii ale textualismului.

Cartea din 2024 completează armonios o cercetare anterioară a autoarei, publicată, sub titlul *O lume într-un text. Predosloviile în literatura română veche*, la Editura Muzeului Național al Literaturii Române, în 2013, unde insistă tocmai pe elementele de paratext care vorbesc în predoslovii, cu câteva secole înaintea textualiștilor optzeciști, de scenografia scrierii, instrumentele de lucru – stilul, condeiul, călimara, cartea, filacterul – ori „reprezentarea scriitorului, uneori și miniaturist, în ipostaza sa de creator, la masa de lucru, cu pana și paleta de pictor, sub mâna binecuvântării divine ce mărturisește în perioadă despre adevăr revelat și predanie, dar și sub raza inspirației preromantice spre final de secol al XVIII-lea” (p. 13). Este o carte ce avea toate meritele de a fi fost semnalată la momentul apariției, dar care, din motive legate, probabil, de difuzarea ei, nu s-a bucurat, din păcate, de o cronică de întâmpinare, deși trebuie spus că propune un studiu teoretic extrem de bine articulat pe marginea caracterului de document literar al predosloviilor din literatura română veche, precum și o serie de studii de caz amănunțite, constituind, de asemenea, un excelent material didactic universitar, grație corpusului de texte pe care îl întocmește cu atenție.

Sensibilă la problematica vastă a cronotopului în operele fundamentale ale unor vremuri pe cât de îndepărtate, pe atât de

neșezate, Laura Lazăr Zăvăleanu dezvoltă acum, în cel de-al doilea volum al său, o suită de considerații critice asupra timpului și a spațiului nu atât dintr-un unghi tematic, pe care, desigur, nu îl ignoră, cât dintr-o perspectivă exegetică menită să releve dimensiunea ontologică a categoriilor în discuție, cu accent pe articulațiile simbolice, filosofice, mitologice și culturale ale acestora. Demersul se individualizează, astfel, prin evidențierea funcției ontologice a conceptului de *topocronie* în literatura română veche, cu aplicații numeroase, construite diacronic, dar și cu concluzii extrem de interesante, referitoare, de pildă, la tendința de spațializare a temporalității în textele perioadei, în încercarea conștiinței auctoriale de a da concretețe unei noțiuni abstracte. De asemenea, remarcabilă este, pe parcursul interpretării, capacitatea cercetătoarei de a corela just și pertinent elementele imaginarului antic, medieval și renescentist cu o serie de manifestări literare și artistice ulterioare, venind până în contemporaneitate. Construind un demers hermeneutic complex, caracterizat prin acuitatea observațiilor critice și diversitatea deschiderilor interdisciplinare, studiul dovedește o adâncă pătrundere a epocii culturale de care se ocupă autoarea, în ceea ce privește capacitatea acesteia de a selecta și de a sintetiza perspectivele filosofice, teologice, culturale și literare relevante pentru fiecare etapă discutată (antică, medievală, renescentistă), precum și pe aceea de a exploata coerent și judicios un corpus amplu, începând cu textele religioase și istoriografice ale literaturii române vechi și continuând cu cele populare.

Structura lucrării e în măsură să ilustreze toate aceste calități, întrucât prima parte (*Topocronii filosofico-literare în Antichitate și Evul Mediu. Persistența memoriei: recurențe românești*) își dezvăluie natura teoretică necesară, ca fundament, analizei și interpretării din următoarele capitole: *Cronotopul auroral. Arhitectura întemeierilor; Cronotopul istoric. De la perspectiva totalității, la detaliul cotidian miniatural; Topocronia cărților populare: kalokagathie și alteritate; Dinspre spațio-timpul firii, spre spațio-timpul scrierii și al lecturii*. În aceste capitole – consacrate, pe de o parte, categoriei timpului și, pe de altă parte, categoriei spațiului în literatura română veche –, abordarea pornește de la general spre particular (de la problematica vârstelor omenirii la cea a vârstelor omului, respectiv de la configurarea spațiului mitic la cea a spațiului istoric ș.a.m.d.), pentru a accentua complementaritatea celor două categorii la nivelul imaginarului scriitorilor din epoca veche românească, fie ei autorități religioase sau laice. Admirabile sunt și părțile subsecvente, dedicate topocroniei cărților populare (romane cavalești, legende hagiografice și apocrife etc.), unde se pune constant problema raportului dintre realitate și ficțiune, respectiv a topocroniei actului scrierii și al lecturii, în care se insistă pe accepțiunea scrisului ca spațiu terapeutic și pe înțelegerea lecturii ca timp privilegiat, în epoca

veche. Nu în ultimul rând, comentariile critice sunt însoțite în chip fericit de o serie de ilustrații extrem de sugestive pentru temele abordate și imaginarul perioadei, dar și de o bibliografie generoasă în care orice specialist se va bucura să poată descoperi noi repere teoretice.

Deși tratează literatura din epoca veche românească, cartea Laurei Lazăr Zăvăleanu propune o lectură proaspătă, incitantă prin stăpânirea erudită a subiectului pe care îl dezvoltă. Demonstrația este densă, exhaustivă, atentă la recuperarea necesară a definițiilor conceptelor de specialitate de care uzează cu suplețe, precum și la reconfigurarea semantică a acestora în funcție de specificul corpusului delimitat. Parcurgerea ei e un „ospăț sapiențial” pentru cititorul inițiat, dar și pentru cel care vrea să se inițieze, făcând cititul „iscusită zăbavă”.